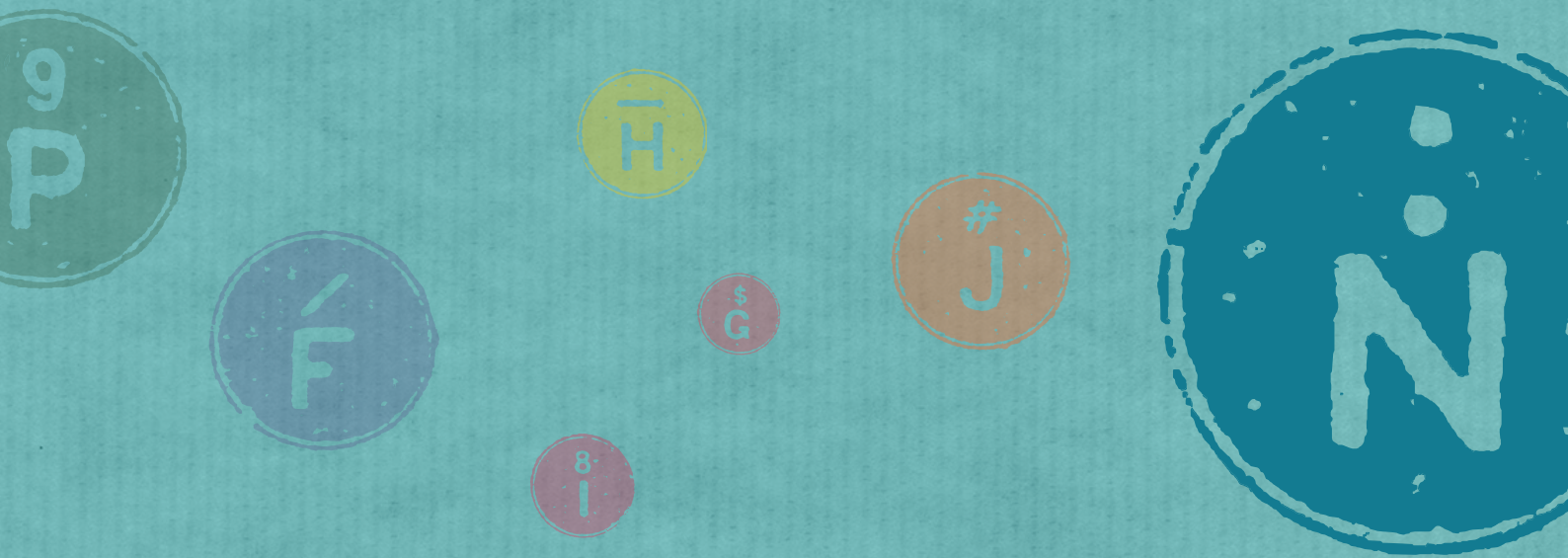

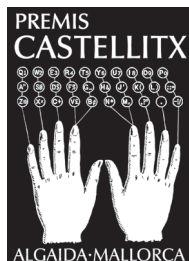
Miquel Sbert Garau

Senyora dona Maria-Antònia

*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
dels Premis Castellitx*

ALGAIDA, 2025

Col·lecció Binària · Premis Castellitx · PC2025-N-R-0353-0302

© del text: Miquel Sbert Garau

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2025

Coberta, maquetació i disseny de la col·lecció: Bartomeu Salas Mascaró

Coordinació editorial: Bartomeu Salas Mascaró

Ajuntament d'Algaida

C/ del Rei, 6 · 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76 · 971 66 56 79

ajuntament@ajalgaida.net

premiscastellitx@ajalgaida.net

biblioteca@ajalgaida.net

www.ajalgaida.net

www.premiscastellitx.cat

Queden totalment prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació, total o parcial, d'aquesta obra.

Miquel Sbert Garau

Senyora dona Maria-Antònia

*Rosa d'Or de la Pau de Narració Curta
dels Premis Castellitx*

ALGAIDA, 2025

MIQUEL SBERT GARAU

Llucmajor, Mallorca, 1952. És un filòleg i pedagog mallorquí especialitzat en etnopoètica i etnografia.

Estudià Magisteri (1972) i es llicencià en Filologia Hispànica (1981), doctorant-se el 1992 en Filologia Catalana amb la tesi *La poesia de tradició oral: aportació al catàleg de glosadors de Mallorca (els glosadors de Llucmajor i de la seva comarca)*. Ha exercit com a mestre (1972-1985) i des de 1985 com a professor de Llengua i Literatura Catalanes d'educació secundària. El 1992 accedí al cos d'Inspectors d'Educació, i es jubilà el 2012. Fou director de centres d'educació primària i també de secundària, com ara l'institut Maria Antònia Salvà (Llucmajor). Professor associat durant alguns anys a la UIB i assessor de l'Institut de Ciències de l'Educació de la mateixa universitat en matèria de formació del professorat. Les seves línies de treball s'han adreçat a la investigació i a la divulgació sobre la poesia de tradició oral, l'etnografia i a la normalització lingüística en el camp educatiu.

Ocupà diversos càrrecs de responsabilitat dins l'administració educativa —director general d'Ordenació i

Innovació Educativa, cap del Departament d'Inspecció Educativa, director de l'Institut d'Avaluació i Qualitat del Sistema Educatiu de la Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears—. Fou col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Publicà a la revista *Lluc* articles relacionats amb l'etnopoètica a la secció «Pedra solta». Durant anys publicà al diari *Última Hora* les seccions «Llengua de glosador» i «Illes etnopoètiques». És col·laborador de la revista *Llucmajor de Pinte en Ample*. És membre del Consell Assessor de l'Obra Cultural Balear, i ho ha estat del Consell Assessor de Cultura de l'Ajuntament de Palma i del Consell Assessor de Cultura Popular del Consell Insular de Mallorca, entre d'altres.

Ha dictat nombroses conferències i cursos de formació del professorat en matèries d'ensenyament i de didàctica de la llengua catalana; de normalització lingüística. També ha estat conferenciant i ponent en matèries relacionades amb l'etnopoètica —principalment sobre el cançoner tradicional—, i la cultura popular i tradicional a molts punts de les Illes

Balears, dels Països Catalans, i a altres indrets de la resta de l'estat.

Ha publicat en revistes especialitzades, en revistes de difusió cultural, de la premsa forana i en la premsa diària molts treballs i articles relacionats amb la didàctica de la llengua, amb la normalització lingüística de l'ensenyament, amb l'obra de la poetessa Maria Antònia Salvà i amb la literatura de tradició oral. És coautor d'una quinzena de llibres de text per a l'ensenyament de la llengua catalana i ha publicat molts estudis i pròlegs en llibres relacionats amb la cultura catalana i balear. També ha conreat la literatura de creació —narrativa i poesia.

OBRES

- *Maria A. Salvà i Ripoll. Apunts per a una cronologia mínima* (1990)
- *La cinta de plata*, narració (1992)
- *Oh mar blava que ets de trista... L'emigració a Amèrica al Cançoner popular de Mallorca* (2001)
- *Els perfums meravellosos. La cuina de Maria Esteva Ferrer* (edició i pròleg, 2004 i 2009)
- *La cuina conventual a Mallorca. Espais, costumari i receptes* (coautor, 2006)

- *La fusió de cultura popular i poesia a l'obra de Maria Antònia Salvà* (2008)
- *Llengua de glosador. Notes sobre poesia de tradició oral* (desembre 2008)
- *S'Arenal, penombra als (meus) paradisos perduts* (2009)
- *Cala Gentil i l'Allapassa. Dos poetes, dos paisatges* (2010)
- *El Fornet de la Soca. Filosofia i receptari*, amb Tomeu Arbona (2015)
- *Aguiar amb el Cançoner de Mallorca, en col·laboració amb Miquel Vicens «Calent»* (2017)
- *Dimonis del Cançoner popular de Mallorca*, assaig (2017)
- *El crim*, novel·la (2017)
- *Llibre de les calitges*, recull de relats (2018)
- *Calendari folklòric de Mallorca de Rafel Ginard*, curador dels textos amb Andreu Ramis, quatre volums (2020-2022)
- *Josep Campaner. La lluita contra el noma* (2021)
- *Setanta*, poemari (2023)
- *Senyora dona Maria-Antònia*, relat (2025).

PREMIS I DISTINCIONS

- Premi de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca (1984).
- Premi Baldiri Reixac (1985).
- Premi Ciutat de Palma d'Investigació (1986).
- XVI Premi Alexandre Ballester d'Assaig (2016).
- Reconeixement de mèrits a la tasca d'estudi, promoció i difusió de la cultura popular (Ajuntament de Palma, 2017).
- Premi de Narrativa Mediterrània Pare Colom (2018).
- Menció honorífica de l'Associació Geganter de Lluçmajor (2022).
- Premi Emili Darder dels Premis 31 de Desembre (2024) de l'Obra Cultural Balear, per la seva trajectòria, de més de quaranta anys en el món de l'ensenyament, destacant la seva capacitat de gestió de les polítiques educatives; els seus plantejaments innovadors i la seva contribució a la construcció d'un marc normatiu i de promoció de l'ensenyament de català i en català, a les Illes Balears.
- 49è Premi Pere Mulet Cerdà de Narració Curta, dels Premis Castellitx 2025, pel relat *Senyora dona Maria-Antònia*.

La narració *Senyora dona Maria-Antònia*, de Miquel Sbert Garau, fou guardonada amb la Rosa d'Or de la Pau al 49è Premi Pere Mulet Cerdà de Narració Curta dels Premis Castellitx 2025. En foren jurats Pere Fullana Puigserver, Gabriel Janer Manila i Miquel Serra Oliver.

Senyora dona Maria-Antònia

Dia primer de desembre, any de Gràcia de 1920

Benvolguda senyora,

Sé ben del cert, que en rebre el sobre amb aquests fulls, romandrà sorpresa. Però estic segura que l'esglai durarà només un instant. La lletra elegant del senyor notari amb la indicació de la destinatària, però sense nota del remitent, la sorprendrà, com també l'obligació del senyor lletrat a guardar silenci sobre la meva autoria fins que vossa mercè hagi fet una ullada als papers. Però, n'estic segura, quan faci aquesta ullada al contingut —cercarà el darrer full com un llamp— la seva sorpresa no serà tanta. «Cosa esperava», o més ben dit «Fa anys que esperava una cosa així», pensarà. Llavors, tornarà al començament de l'escrit, farà la mitja davant la sumptuositat de la calligrafia notarial, prendrà alè i començarà la lectura. Sé que la llegirà, la carta, tota d'una tirada, vertiginosament, però també sé que, després en farà una lectura reposada, tot assaborint cada ratlla, cada paraula, cada expressió. I que, amb aquell llapis vermell, que tant ha fet servir, subratllarà ençà i enllà, i no se sabrà estar de pensar: «Això no es diu així, ací sobra una coma. Ací hi manca un accent, això mallorquineja massa o massa poc, aques-

ta paraula, no trobes que quedaria millor...» I el llapis subratllarà i escriurà al marge del paper. No seria vostè si no ho fes. I jo no romandria tranquil·la: pensaria que la cosa no li ha interessat! Bé, he vist exactament els subratllats i les correccions en una de les meves visions de futur, per tant, deixem-ho aquí.

El primer que vull dir-li és que quan llegeixi aquestes ratlles sabrà que, a més de serventa, de glosadora, de fadrina vocacional que mai no desitjà el matrimoni ni l'hàbit, malgrat el meu desig d'amor i malgrat la meva fe sentida i fonda —beata, em deien algunes males llengües—, jo, amb els anys esdevindria una endevinadora, una mica bruixa o un poc fada com les de les rondalles que tant ens agraden, perquè aquestes retxes les hi escric a les portes de la meva mort, quan encara vostè no sap que don Miquel Ferrà, amb molt bon ull, la convencerà que ha de compondre un llibre de memòries. En aquest llibre vostè parlarà de mi...

I molt que em costa amb la meva «lletra d'estampa» —veu com ja l'he llegit al llibre no escrit encara—, perquè, com vostè sap, d'escriure no en sé gaire, però de paraules no me'n manquen, per això l'he feta copiar al notari. Una servidora n'ha après de posar per escrit els seus pensaments a força d'escoltar-la a vostè i als seus germans i, sobretot de «devorar» d'amagat els seus papers —quantes vegades no me n'hauré duit fulls, quartilles i quadernets dels seus amb versos i escrits al meu llit i, amb una candeleta com a únic llum, els he llegit amb penes i treballs i els he recitat, amb una veueta que era quasi un sospir, fins a aprendre-me'ls de memòria... I d'aquelles traduccions que vostè feia d'escriptors que jo ni sabia que existissin, ni sé res d'ells que no sigui el que vostè ha escrit, quin guster en passava... Manzoni, Bruyère de Gorgot —he copiat a poc a poc tots aquests noms perquè no en sé destriar les lletres correctes—, Pascoli, Petrarca, o aquella meravellosa vida de les formigues contada per un tal Fabre... però, per damunt de tots, Frederic Mistral —*Oh Magalí, la ben amada, guati ton cap al finestró...*— jo no entenia moltes de les coses llegides quasi a les fosques, però en sentia l'alè de vida, l'escalfor dels sentiments, la sonoritat de les paraules i la música dels versos. A més a més, tenia sempre l'orella ben atenta al que vostè deia i explicava a aquells senyors tan educats, i ja m'enginyava jo a escatir tal o qual parauleta...

Bé, però ara m'he perdut una mica per les senderes del record i de l'enyorança —sí, no rigui, li asseguro que sé de què parl— i jo el que volia dir-li és que sí, que ho som una miconna bruixa, sé endevinar el futur —un secret que no he gosat compartir ni amb vostè, fins ara que ja m'empenyen de bon de veres les poques hores que em resten. La malaltia cruel que em té postrada des de fa tants mesos m'ha donat, entre tants dolors, dues alegries: poder degustar amb calma el record de tantes belleses com he pogut contemplar i viure amb la seva companyia i el do —de vegades no gens agradós— de veure-hi més enllà de la meua mort. Per això, amb penes i treballs, confegesc aquests mots, amb tota cura... això sí, vull que vostè vegi com vaig incorporar a les tavelles de la meua ànima els tresors de la llengua que vostè, senyora, tant delia i tan bé coneixia i feia servir. Sí, veig amb total claredat el futur. El veig i el sent. Sé que vostè no llegirà això fins molt després que jo sigui soterrada, però ho llegirà perquè he deixat ben enllestit el procés pel qual el notari li farà arribar aquests fulls.

Per això ara faig, ben serena, l'esforç d'escriure-li aquesta carta que vol ser una resposta cortesa i respectuosa a allò que, vostè senyora, escriurà per incloure-ho al seu llibre de memòries sobre mi. Vostè escriurà de manera que només jo l'entengui, de manera que únicament jo pugui captar el que dissimulen les seves paraules quan escriu sobre la recordança, sobre l'enyor que vostè, senyora, sent de mi.

Vostè sap com era jo en vida de complidora, d'atenta, de respectuosa, de discreta i de la broma —una broma que, normalment, tenia més d'una lectura: *Què és? ¿Que no li ha agradat | es ramell que haurà trobat | a damunt sa tovaïola?*

Jo sé que vostè la recordarà sempre aquesta cançoneta que li vaig dir, quasi a cau d'orella, roses a les galtes d'empeguèida, aquell dia que li vaig posar un ramell de flors boscanes damunt el coixí de brodar... Era una cançó entre amigues i confidents, els dos primers mots romanen entre vostè i jo: *Jo li faig sa garangola, | com si fos s'enamorat...* No «un enamorat» —se'n recorda de com vostè remarcà aquest tret?

¿Com podria deixar sense contesta el seu escrit que sortirà d'ací uns anys? Senyora, totes dues sabem que les vostres paraules al llibre —quin honor per a mi sortir a una autobiografia vostra— són un missatge per

a mi sola. Per cert, ¿haveu vist com faig servir paraules que, ni de molt, formen part de la meva experiència, sinó de la vostra? Però, ja us ho he dit suara, només una servidora sap que moltes de les pàgines del vostre llibre, tan important, són un domàs brodat amb mà experta de paraules per distreure els lectors amb la bellesa de les brodadures, i distreure'ls així d'una història, d'unes quantes històries, que només jo tindrè la traça d'esbrinar. Solament la vostra antiga criada de confiança serà capaç de separar el gra de la palla: una palla cosida amb filets de seda, d'or i de plata i un gra de xeixa fina que només vostè senyora i jo, la seva servidora més fidel, podrem convertir en pa blanc, blan i mengívol.

Senyora, quan llegirà aquestes ratlles comprovarà, un cop més i fins a quin punt, com de devota som dels seus escrits: els he assaborit tots, els que publicà i aquells que no donà a la impremta. Fins i tot els més secrets, tot el seu paperam he llegit, i com veu, aquesta lletra —els senyors deien «lletra» i no carta— l'he escrita amb la voluntat —o les ganes— d'assemblar-me a la seva manera de fer —certament, ja ho deia vostè: «Benaürats sien els nostres imitadors, car seus seran els nostres defectes». Em permeti aquesta llicència literària com una de les moltes bromes que entre vostè i jo intercanviàrem tantes vegades.

Som viva encara, senyora estimada, però em roman molt poc temps de patir en aquesta vall de llàgrimes, la candela s'acaba, però vull que sapiguen que, lliurada al servei d'una casa rica, amb pocs recursos de fortuna personal —més pobra que les rates— amb una vida grisa —aparentment, ja que ningú no sap com van ser d'acolorits els anys que compartírem, com d'intenses i lluminoses les il·lusions—, amb tants anys de subordinació i de silencis —no amb vostè, senyora meva, joia del meu cor—, malgrat tantes foscors, heu de saber senyora que he estat feliç. He estat feliç i me'n vaig d'aquest món contenta, no perquè el meu sofriment —en tinc molt de mal per tot el cos, senyora— em faci desitjar la mort. No, me'n vaig contenta perquè a la llar del Pare hi regna la joia i jo, pobre de mi, veuré augmentada la felicitat de què he gaudit d'amagat. Allà dalt, a la fi, podré ser lliure de mostrar la vertadera joia, com la d'aquella novia l'alegria de la qual jo mateixa vaig gosar pintar en una cançó innocent —o no tan innòcua: *I es lliri s'és obert | de sa mateixa alegria*.

Ai, senyora, procur escriure-vos amb calma i cura i ara veig que he fet servir el vostè i el vós barrejats, mestall potser de les meves formes naturals i de les que de vós he xuclat, com l'abella de la flor del bruc. ¿Què hi puc fer si només de vostè i de les cançons apreses de la mare i dels avis, puc intentar un brodat senzill de punt mallorquí amb les meves pobres paraules? Però he de respondre, d'alguna manera, amb una elegia d'aquells temps delitosos del cor... em ve al cap aquesta paraula «elegia», cant de tristor per quelcom perdut... —recorda quan em llegia aquells versos tan trists de don Joan Alcover?

Perquè sé que la vostra tristesa en recordar-me és sincera, més sincera com més amagau la força dels sentiments, la intensitat de les emocions, la pregonesa de la confiança, la fondària de l'amor, la sensualitat dels gestos... Per això, amb calma —malgrat el neguit de la malaltia i la poca vitalitat que em roman— mir de primfilar paraules, de polir frases, de llavorar grops... vull que sigui, senyora, ben conscient del que la seva complicitat em llegà. Jo, bruixa com som, sé que publicareu al mateix llibre en què em recordau una complanta per a una de les vostres «tres» amigues: la poetessa. Que dedicareu una paraula pietosa a l'altra amiga íntima a la qual se li apagà la llum de l'enteniment, i que durant anys heu intercanviat cartes i confidències amb la tercera de les escollides, la que us deixà per recollir-se en un claustre conventual. Heu de saber que conec fil per randa les converses i les complicitats amb l'amiga poetessa, també amb l'amiga que perdé el senderi, i que, a més a més, puc escoltar dins meu, quan em ve de gust, els diàlegs amb l'enclaustrada i que sé de memòria tota la correspondència que vàreu intercanviar. Com podria ser d'altra manera? Tot ho sé i vull que ho sàpiga vostè, senyora. Vull que sàpiga que, en comptes de gelosia el que sent és orgull. Un orgull profund, secret, però profund. Jo sé que confessau públicament tres amigues corals, però també som ben conscient que quan escriviu allò de «sembla que Déu vulgui purificar els meus afectes més íntims de tota part material per deixar-los així més viu i lluminosos», no són tres les figures que la llum il·lumina, sinó quatre...

Quatre figures que es mesclen i es fonen en una abraçada en què ni l'edat ni la condició, ni el calendari o l'estatus separen sinó que es dissol·len l'un dins l'altre i tots quatre en un de sol, com l'argent i l'or per fer

moneda... No, cap enveja, cap gelosia, cap retret... entenc el vostre clam
rere les cortines del vostre silenci, senyora...

He llegit les paraules que escriureu, entre el record i l'enyorança, que
m'afecten directament i sé que em lloareu com a glosadora —ai, senyo-
ra, ningú com vós coneixia i estimava la poesia del poble, us venia des
d'enrere la vostra dèria, ¿recordau aquells versos vostres, de quan fregà-
veu els vint anys:

*O bé escoltant codolades
i rondalles i cançons,
mos passaven les vetlades,
sense treballs ni afliccions?*

Em lloau també com a administradora eficaç, com a esperit sensible,
com a imatge de la dona camperola sana, neta de cor i d'ànima, feine-
ra, honesta, sensible, devota... sé que construirà, senyora, per a mi el re-
trat de la dona fadrina perfecta de la ruralia. He vist com em fa, senyo-
ra, un retrat de dona modèlica, de persona exemplar dins un estament,
diguem-ne subordinat o subaltern... No passi gens d'ansia que em sen-
ti mal a pler en comparar les paraules que són per a mi amb aquelles
que dedica a les altres amigues seves. No pateixi. Qui com jo és consci-
ent de la plena consciència que tenia vostè sobre quins serien els vostres
lectors... aquells senyors, aquelles senyores de Ciutat o de més enllà el
mar que valorarien com cal el retrat de la pagesa humil, però molt sen-
zilla i dotada d'una intel·ligència especial, d'una intuïció i d'una sensibi-
lilitat tan femenines, però ben conscient del paper que jugava en la peça
dramàtica que vostè, senyora, representava de manera formidable. De
la simulació quasi perfecta amb què vostè disfressava el rerefons del seu
pensament, dels seus dolors amagats, de les seves passions tan endins
escondides... El senyor Carner se'n va adonar de tot això que li dic ara,
i amb el seu gran geni va saber fer aquella antologia de les seves poesi-
es que demostrava que, vossa mercè, era un esperit complex i extraordi-
nàriament ric. També m'agrada dir-li que, molts anys a venir, una altra
dona sàvia diria, amb contundència, que vostè era una dona «que ama-
gava la seva saviesa»... i que les poetesses joves que vendrien, aquelles de
l'any dos mil, li retornaren l'escomesa amb una gran lloança de la perso-
nalitat i de l'obra de la senyora de la Llapassa.

Si vostè va estar anys estrañent la seva pròpia imatge, construint un retrat per dissimular davant el senyoriu, davant els homes de la seva família —algun tan... excusi el meu excés verbal, toixarrut— i davant els «savis» d'aquell temps ¿com no havia de fer-ho en un text que dedicava a la seva criada? No temi gens, senyora, jo sé que vostè no podia no escriure sobre mi. Tothom ho esperava. Els seus íntims em coneixien i coneixien les mil i una facècies que compartíem, sabien com vós valoreu les meves petites cançons, sabien de la meva religiositat -que compartíem també. Sabien com el folklore —el «seu» folklore— impregnava la meva imatge grisenca, però amable. No podia vostè, senyora, no escriure, ni que fossin dues planes emocionades, sobre la seva serventa més fidel.

Això era clar i llampant. Haguera estat indigne de la caritat cristiana no fer una mica de menció d'una persona tan propera, tan integrada a la família com vaig ser jo. I sortí la vostra subtileza. Sí, unes pàgines, al costat de les dedicades a senyors de la cultura tan importants com el reverend Mn. don Miquel Costa i Llobera, a l'excels poeta Mn. Cinto Verdaguer i tants altres personatges il·lustres; a la nostra santa mallorquina; a l'amiga, a la gran amiga amb una bellíssima i subtil complanta; al pare reverencià; a l'amor de mare, homenatge que és un present amorós a la vostra, desconeguda i enyorada...

Ben aviat, dins la primera meitat del llibre, ja no us en podíeu estar i m'hi dedicàreu un text —la meva signatura a aquesta missiva n'és un regradament. Hi brillà la finor, l'agudesia que només jo podria copsar. I començau una lletania d'elogis a virtuts que a vostè i a mi només ens semblaven escorça, la part externa d'una relació desigual als ulls de tothom... vull pensar —i com que tinc aquest poder, pens amb total convicció— que creieu que jo llegiria —des d'allà dalt— el vostre llibre... No fou exactament així, però no importa. El meu poder d'endevinadora ha fet vera aquesta intuïció seva i puc contestar la seva lletra, anys abans de ser escrita. Unes paraules que només vostè senyora llegirà i que guardarà com un ramell selecte de flors seques en les pregoneses del calaix aquell dels seus records estimats... i secrets.

No heu d'oblidar, senyora, que només jo —i temps a venir alguna lletraferida o algun lletraferit que escorcollaran els vostres papers més

amagats— he llegit, ratlla a ratlla, amb els ulls esbatanats, el vostre intímissim «dietari», i sé que en aquell text quasi clandestí no hi posàreu gaire boira per allunyar el lector —només era per a vós el text— de la veritat. Era el mes de setembre, el mes dels missatges, quan, per devers sant Miquel es feien les barrines entre els senyors i els amos de les possessions. Aquell any fatídic l'autoritat del vostre senyor germà decidí un canvi d'amos i «sa seua gent» de la finca. Vós res no en sabíeu, i molt menys que jo hauria de deixar la possessió, i després de vint-i-un anys de ser la vostra criada personal hauria de deixar-la a vostè. En aquell dietari personal hi avançàreu —amb més amplitud— algunes ratlles del vostre llibre de memòries publicat. Escrivíeu llavors —principis del segle XX: «tota aquesta setmana li fugia [a mi, senyora, a mi] l'enquatre per evitar despedides que m'haurien afectada. ¡Hem passat tantes vetlades d'hivern plegades, allà dins sa cuina en temps de mon pare riguent i fent cançons...! Mai acabàvem sa conversa. Sempre era laudates quan mos resolíem anar-mos-nes a colgar... i encara mos havíem de dir 'bona nit' amb una cançó. ¡Quantes n'han sentides aquelles velles parets si poguessin parlar» (...) «Quan jo partia, de dins sa galera li he fet adéu amb sa mà. M'haurà comprès o no?». Senyora, vostè en sap la resposta. La vaig comprendre aleshores, i la comprenc avui. Senyora venim d'un segles —de molts segles— on les criades tenien les seves servituds molt clarament definides, i sabudes —per criades i per dones—, però les senyores també —per dones i per senyores. Era el que era, un temps. Em sap greu dir-li que, com a bruixa amb visions premonitòries, les coses no han canviat tant com podria semblar amb una ullada superficial. Però, aquesta, senyora, és una altra història. Jo ara i aquí, només vull fer-li una resposta a les pàgines que vostè, amb amabilitat i amb afecte, em dedica, en l'enyorança, en el record. Necessit contestar-li, dona Maria-Antònia...

I contestar, no per contradir, no per replicar. Només per agrair, no l'acte protocol·lari, sinó el missatge que inclou la seva evocació de la nostra amistat, des de la diferència de condició. Perquè només una servidora pot entendre fins a les darreres conseqüències aquell «quedàvem llargues hores en aquell arrecer agombolador», que no volia dir que ens unia el caliu del braser, sinó la calidesa dels esperits en comunió.

Sí, fins ben passada la mitjanit duraven les nostres confidències, sempre amb veu xiuxiuejant, sovint amb silencis llargs plens de significació. Jo entradeta d'anys, vostè molt més jove. Vostè senyora, jo criada. Vostè molt llegida, jo analfabeta gairebé. Vostè, en alguna ocasió enamorada d'amagat però sola, jo sempre sola només enamorada un sol i trist cop. Vostè i jo. Jo i vostè: dos cossos, tan diferents; dues ànimes, gairebé una de sola. Sovint em ve al cap aquell parell de versos que dedicau a la «bellesa recòndita» del nostre país: *¿És enamorament? ¿És gelosia?... | Ni jo no ho sabia dir!*

I tant que en sabríeu, però ho heu volgut soterrar sota una muntanya de paraules senzilles i evocadores, sota una allau de versos que fan sentir coses molt endins, coses molt clares i molt obscures alhora, com les de la vella cançó:

*Sa meva amor i sa teva
dins una vellana està:
ai, qui la migpartiria!
ai, qui la migpartirà!*

Ningú no sabia ni sabrà mai res de nosaltres dues. Ningú mai podria entendre com ens enteníem. Quanta tristor i quanta joia arribàvem a compartir. Ningú mai no sabrà el vostre plor. El plor meu. La joia de totes dues. La solidesa de l'amor. Com a visionària li dic que hi haurà veus malintencionades, barroeres, mesquines que tractaran d'embrutar amb afirmacions gratuïtes, des de la ignorància, des de la rancúnia i des de l'enveja, l'aliatge que, en comptes de quatre, ajuntava cinc persones. Posaran paraules dures, plenes de sutja sobre els vostres sentiments, sobre la vostra sexualitat —quina paraula, sé cert que us fa mal a la vista. Cap d'aquests bergants no serà capaç de mirar la vostra obra amb objectivitat ni sabrà establir cap relació o influència del caràcter que us atribueixen amb la vostra obra de poeta —recordeu quan don Joan Alcover davant tota la patum us anomenà «poeta» i no «poetessa»? De política, de sectarisme també en tractaran, i seran pocs els que sabran destriar el gra de la palla. Molt pocs, però, amb els temps faran valer el seu criteri i ocupareu el lloc que us pertoca —seran «elles» les que us enlairaran en primer terme, però «ells» també us rendiran culte.

Amb relació al que a mi m'ateny, ningú no sabrà que érem cinc les ànimes germanes —dispensi'm la gosadia. Ni les altres tres ho saberen mai, només nosaltres dues érem plenament conscients de la comunió íntima i meravellosa que es desenvolupava al recer agombolador de la llar pagesívola, aquelles vesprades d'hivern...

Volguda senyora, amb aquesta carta vostè sap que don compliment a allò que li vaig dir quan, gairebé sense forces, li vaig mussitar a cau d'orella, o més ben dit, a la trompeteta que vostè feia servir:

*Jo tenc una fluixedat
qui m'ha privat es Salero;
ja no sonaré es pandero
en no ser a l'eternitat.*

Senyora, amiga, estimada, rebeu l'abraçada forta i dolça de
n'Úrsula.

P.S.: Dia 25 de desembre, pregau per mi, senyora estimada. Sé que ho fareu, però, us ho deman de tot cor, no ploreu gaire, tanmateix ens tornarem veure, a les darreries de gener d'ací a una quarantena d'anys... Recordi dona Maria-Antònia:

*En el cel no hi veurem pins,
si mos hi veim tal diada,
perquè serà s'enramada
tot d'àngels i xerafins.*

Qui era Úrsula Salvà i Salvà?

A L'ÍNDIX DE LES MEMÒRIES i proses de Maria Antònia Salvà (Ciutat de Mallorca, 1869—Llucmajor, 1958), *Entre el record i l'enyorança*,¹ hi apareixen explícitament alguns noms de persones, de personalitats, realment, a les quals la poetessa ret homenatge pel seu mestratge, influència o amistat. Són noms rellevants del món de les lletres catalanes: Costa, Verdaguer, Quadrado, Pere d'Alcàntara Penya, els Ferrà —Bartomeu i Miquel—, Emília Sureda, Antoni Rubió, Joan Alcover i Manuel de Montoliu. A més d'aquests personatges, i en un honorable tercer lloc de la llista, després de Costa i Llobera i de Jacint Verdaguer, Maria A. Salvà hi inclou un text que titula «N'Úrsula».

[...] Qui era «N'Úrsula»? Per què la seva presència tan remarcable a les memòries selectives de la poetessa mallorquina? Són aquestes algunes qüestions que, potser una indagació sobre les dades escasses que romanen sobre la protagonista de l'escrit mariantonià ens podrà donar alguna pista.

[...] La *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, en una breu ressenya elaborada pel qui signa, proporciona una pinzellada sobre qui va ésser Úrsula Salvà i Salvà, una glosadora nascuda a Llucmajor (Mallorca) l'any

1. SALVÀ, Maria-Antònia (1955). *Entre el record i l'enyorança. Proses i memòries*. Mallorca: Editorial Moll.

1856, autora del manuscrit *Cançons de diferents coses fetes per Úrsula Salvà i Salvà*, composicions de tema religiós, datables entre 1881 i 1884 que també conté l'Entremés de sa mula vermella, que se representà a la possessió de sa Llapassa. Va morir el 1920.

Úrsula Salvà i Salvà² neix a Lluçmajor, al sud de Mallorca el dia 5 de novembre de 1856, filla del matrimoni format per Pere Antoni Salvà i Úrsula Salvà. Els seus padrins paterns foren Pau Salvà i Coloma Mir; els materns, Rafel Salvà i Jerònia Monserrat i els de fonts, Pau Puigserver i Salvà i Coloma Salvà Mir.

Tenim escasses dades sobre la vida d'Úrsula, recollides de fonts orals, d'algunes composicions seves i de textos de Maria Antònia Salvà, però allò que en coneixem és significatiu. No tenia instrucció escolar, gairebé no sabia llegir ni escriure —«A força de forces arribava a confegir una mica de lletra d'estampa, i res pus»³—, però gaudia d'una creativitat notable i d'una gran capacitat per a la improvisació en vers —«en matèria d'ocurrències originals era més notable encara que com a glosadora»— i, dotada d'una memòria prodigiosa era una vertadera font de cançonística:

D'aquesta manera s'escurçaven alegrement les vetles [dedicades a la pela d'ametlles, durant les quals la poetessa, a la possessió de la Llapassa, llegia als missatges i jornaleres les rondalles d'Alcover], quan no era n'Úrsula que, xalesta i devertida com sempre, portava al redol les cançons i tonades de la terra: «ses panades», el «Deixau lo dol», la «capta de figues seques», «el dissabte del Ram» i tantes d'altres...⁴

Úrsula Salvà fou durant molt anys una de les serventes, la criada personal de fet, de la poetessa a la finca de la Llapassa i la seva persona

2. Les dades que aportam pertanyen a SBERT I GARAU, Miquel (1992) *La poesia de tradició oral: aportació al catàleg de glosadors de Mallorca (els glosadors de Lluçmajor i la seva comarca)* tesi doctoral inèdita. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, Universitat de les Illes Balears, p. 521- 527.

3. *Entre el record...* p. 74.

4. *Ib.* p. 75-77. Maria A. Salvà inclou alguns fragments de cançons de tradició oral de les que cantava Úrsula.

de confiança a nivell casolà. Al servei de la família Salvà i Ripoll hi dedicà un mínim de vint-i-un anys.

Era dona de caràcter extravertit, d'una religiositat intensa —molt intensa, com palesa la seva obra— i molt discreta. D'una laboriositat que fregava l'exageració, va ser molt estimada per la família que la recordaven amb veneració, cosa que no fou impediment per al seu acomiadament de la Llapassa l'any 1903, com figura al «Dietari» de la poetessa que incloem en l'annex. la tradició familiar conta que, després d'aquest acomiadament passà a la possessió de Son Reus, però no hi ha memòria escrita de tal fet. Maria Antònia explicita a *Entre el record...* que «La tenguérem vint anys a s'Allapassa i ens estimava molt. Després, quan ja retirada, vivia a una casa de la seva propietat amb una neboda que la servia, venia sovint a ca-nostre i ens devertia, amb el bon humor de sempre».

[...] La religiositat extrema, el catolicisme practicant d'Úrsula Salvà, segons tradició de la seva família, la portaren a fer professió, si no vot explícit, de fadrinatge. Segons un testimoni familiar directe⁵ optà voluntàriament per no casar-se ni tampoc ser monja. En qualsevol cas, les paraules de la glosadora deixen un poc a l'aire aquestes afirmacions quan diu:

Es meu cap sempre discorre
i no fa sinó pensar,
«meam» quin estat serà
que Déu del cel me darà...
com na Maria va entrar,
casi casi em va fer gola.

A Déu no puc moure guerra,
estare així com voldrà...
Moltes ne veig embarcar
una aquí i s'altra allà,
i jo sempre qued en terra.⁶

5. Margalida Servera i Servera, hereva dels papers —escassos— d'Úrsula ja difunta.

6. Vegeu *Cançons de diferents coses fetes per Úrsula Salvà i Salvà*, núm. 9 i 10 de les «Cançons dirigides a Sor Maria del Pilar Cardell del convent de Lluçmajor i a sa novícia Maria Llambias».

MIQUEL SBERT GARAU

Als seixanta-quatre anys, dia 25 de desembre de 1920, moria fadrina, d'un càncer de veixiga al carrer d'en Melià, núm. 37, del seu Lluçmajor nadiu.

Miquel Sbert i Garau. «Úrsula Salvà i Salvà, la glosadora de la Llapassa», *Randa* núm. 83, 2019 pàg. 65-86.

